

Norme din anul 1803 privind ordonarea și păstrarea arhivelor familiale

O încercare de teoretizare a problematicii prelucrării arhivelor familiale este cuprinsă în lucrarea, în manuscris, intitulată: *Norma succincta in ordinem redigendi et rite conseruandi Archiui Illustris cuiuspiam Familiae...*¹, a lui Georgius Bucsánsky. Lucrarea este menționată într-o bibliografie de specialitate², dar pînă în prezent, după cunoștința noastră, nu a fost publicată. Manuscrisul, în folio, este scris în limba latină, pe 9 file cu două file de anexe, reprezentînd unele schițe de mobilier de arhivă.

Asupra provenienței manuscrisului în Biblioteca Széchényi avem date puține, și anume: în catalogul de manuscrise al bibliotecii tipărit în anul 1814³, acesta nu figurează; totodată nu este menționat nici în registrele de intrare pe care biblioteca le conduce începînd cu mijlocul secolului trecut. Considerăm că manuscrisul a intrat în patrimoniul bibliotecii împreună cu una din arhivele familiale depuse la această instituție începînd cu anul 1876. Cu siguranță că autorul a lucrat la ordonarea unei asemenea arhive iar manuscrisul său ar fi rămas într-una din acestea. Faptul în sine ar explica și competența autorului în prezentarea și dezbaterea problemelor de teorie și practică arhivistică.

Georgius Bucsánszky, autorul manuscrisului, a funcționat ca profesor de științe umaniste la Gimnaziul catolic din Bratislava, între anii 1777—1802. A fost un recunoscut poet, dovadă fiind cele 37 de titluri care i s-au publicat între anii 1780—1809. Totodată, în anul 1783 i se tipărește și o hartă a Ungariei, deosebit de apreciată de contemporanii săi⁴. Dizertația sa despre arhivistică, după cum rezultă din concluziile ei, a fost întocmită, înainte de

¹ Biblioteca Națională Széchényi din Budapesta, manuscrisul scrij. lat. nr. 3387.

² Kosári Domokos, *Felvezés Magyarország történelmének forrásaira és iradalmára*. (Introducere în izvoarele și bibliografia istoriei Ungariei), Budapesta, 1970, p. 607.

³ *Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Nationalis Hungariae Széchényiano-regnicularis*, Sopronii, 1814.

⁴ Szinnyei József, *Magyar írók. Élite és munkái* (Scriitorii maghiari. Viața și opera lor) vol. I, Budapesta, 1850, col. 1376; Schönvitzky Fertalan, *A Pozsonyi Királyi katolikus főgymnázium története* (Istoria Gimnaziului regal catolic din Pozsony), Pozsony, 1856, p. 263, 283—284.

ensionarea sa, ea fiind concepută doar ca o operă preliminară pentru o lucrare mai mare.

Concepute în perioada când arhivele familiale reprezentau instituții cu funcționalitate juridică, normativele au venit să fundamenteze teoretic cerințe practice stringente. Ele au răspuns unui imperativ dictat de evoluția și necesitățile acestor arhive în epoca în care ordonarea și prelucrarea arhivelor familiale se generalizează în Ungaria și Transilvania.

În introducere (*Proludium*), autorul definește arhiva familială și demonstrează că arhivarul acestei „visterii” trebuie să fie un om cu cunoștințe juridice și cu reale virtuți spirituale și morale. Pentru arhivar nu este suficientă numai o bună cunoaștere a dreptului, ci îi este necesară și o vastă cultură umanistă care să-i permită ordonarea judicioasă a arhivelor vechi neglijate, care să scoată aceste arhive „din pulbere la strălucire”. Că nu este adevărat că „Arhivarul nu are decît să păstreze diplomele vechi ale familiei și hrisoavele, pe care nu i se cere să le justifice și să le aprecieze. Cu totul ridicol este vistiernicul care nu cunoaște tezaurul pe care îl păzește...” (*Ridiculum omnium thesaurarium, qui thesaurum quem custodit, ignorat...*)⁵. După autorul acestor normative, arhivarul trebuie să aibă trei calități: 1) să fie om de încredere și virtute dovedite; 2) să cunoască bine știința diplomatiei și arta criticii; 3) să fie erudit și să se priceapă practic la treburile publice. Se explică, pe rînd, în maniera profesorului de poetică și retorică, importanța celor trei d eziderate.

Capitolul următor tratează *forma internă a arhivei*, unde autorul pretinde să arate metoda de a pune în ordine și de a păstra arhiva, cu convingerea că pe viitor vor fi mulți aceia care vor aprecia recomandările lui.

Autorul deosebește într-o arhivă familială două părți: A. Arhiva documentară (pe care el o numește arhiva secretă — *archivum arcanum*); B. Arhiva curentă (arhiva de cancelărie sau registratura domeniială — *archivum cancellariae seu registraturam dominiorum*).

Arhiva documentară o definește prin enumerarea celor opt grupe (*classa*) de acte care o formează: I) genealogia, heraldica, istoriile și referirile istorice privind familia; II) documentele donaționale și privilegiale (în ordine genealogico-cronologică); III) documente originale privind achizițiile de bunuri prin succesiune, cumpărare, căsătorie și zălogire; IV) contracte de dotă; V) testamente, codicilii convenții de întreținere viduală cu inventarele aparținătoare; VI) acte de tutelă și curatelă; VII) tranzacții, declarații, dispoziții de succesiune, adopțiune, convenții cu vecinii, conferiri de bunuri pentru serviciile aduse familiei, contracte urbariale cu supușii, etc.; VIII) sentințele originale ale tribunalelor despre procesele încheiate (cele în curs fiind păstrate la cancelaria domeniului).

Documentele și actele trebuie grupate conform schemei enunțate, bine înregistrate, notate cu numere și litere, și apoi așezate în dulapuri speciale la compartimentele lor. După actele din arhiva secretă, autorul recomandă să se facă copii legalizate care să poată sta și în arhiva cancelariei domeniiale.

În arhiva cancelariei domeniiale sau a registraturii domeniiale se păstrează actele proceselor în curs și actele care privesc administrarea economică a do-

⁵ Norma succinta..., f. 3.

meniilor. Atît actele juridice cît și cele economice să se păstreze pentru fiecare domeniu aparte, în dulapuri distincte. La actele juridice se deosebesc două categorii: I) acte legate de litigii la tribunalele publice; II) actele liti-giilor urbariale. La actele economice autorul distinge cinci grupe principale: I) inventare și conscrieri ale domeniilor; II) contracte urbariale; III) con-tracte cu episcopii privind dijmele; IV) evidența veniturilor, separate pe domenii și în cadrul lor pe titluri; V) corespondență economico-administra-tivă privind domeniile respective.

În continuare sînt prezentate *repertoriile arhivei*. Repertoriul general îl definește ca fiind: „indicele actelor originale întocmit cu grijă în ordine genealogico-cronologică după seriile claselor arhivei”. El se întocmește odată cu înregistrarea, cu un scurt rezumat al actelor și cu așezarea lor în dulapurile de competență. Repertoriul special este tabloul sau indicele întocmit în mod deosebit despre numele de persoane, orașe, sate, moșii și alte lucruri memo-rabile, în ordine alfabetică și cu referire la repertoriul general al actelor. El se realizează ușor dacă în registrele actelor și documentelor, care se trec și pe versoul lor, se subliniază cuvîntul cheie ce va fi scos în repertoriul special.

În ultimul capitol tratează *forma exterioară a arhivei*, condițiile pe care trebuie să le îndeplinească încăperea destinată păstrării arhivei, dulapurile ei. Autorul desenează și câteva schițe de scrinuri cu dimensiunile, compartimen-tarea și construcția pe care le consideră optime păstrării dar și transportării arhivei.

Pentru arhivistul modern, preocupat de organizarea și prelucrarea arhi-velor familiale, lucrarea aceasta oferă câteva cîștiguri de valoare, cîștiguri teoretice dar și indicații practice. Dacă urmărim terminologia și definițiile lui Bucșanszky în contextul dezbaterilor de specialitate, dobîndim câteva preci-zări. Amintim că exemple de termeni și definiții ce rețin atenția: arhiva familială, registratura domেনială, exactoratele domেনiale, repertoriul gene-ral, repertoriul special etc.

Pentru practica arhivistică este importantă schema de organizare pro-pusă. Dacă evaluăm această schemă, știind că ea a fost concepută în perioada cînd aceste arhive s-au format, au funcționat, și că referentul este un bun cunos-cător al arhivelor familiale și un erudit, vom constata că ne găsim în posesia celor mai competente recomandări. De altfel, schema propusă direcționează și cercetările de istoria cancelariilor domেনiale.

„Norma succinta...” a fost destinată conștient stimulării grijii pro-prietarilor pentru soarta și ordinea acestor „tezaurе”, pentru raționalizarea și modernizarea sistemului de organizare și păstrare. Autorul însuși se pro-nunță astfel: „dacă față aceasta a arhivei pe care sînt în prag de a o schița aci în linii generale, nu ar conveni unor conaționali de ai mei prin însăși noutatea ei, mă voi mîngîia totuși cu aceea, că pe viitor vor fi mulți cărora încercările mele le vor surîde...”⁶

Dar, trebuie să menționăm și să subliniem și o altă idee novatoare din lucrare. Aceasta depășește cadrele arhivisticii propriu-zise, conferind autorului și o matură concepție istorică. Autorul sesizează, la 1803, valoarea documen-tară a arhivelor familiale pentru istoria social economică: „...din astfel de documente economice vechi se pot scoate de folos pentru istorie, spre a de-termina felul de viață, obic eiturile și moravurile vremurilor de odinioară...”⁷.

⁶ Ibidem, f. 4.

⁷ Ibidem, f. 5.

Privită în ansamblu, lucrarea „*Norma succinta...*” vine să precizeze și să confirme probleme fundamentale legate de teoria și practica prelucrării arhivelor familiale. Valoarea ei documentară și practică este asigurată pe de o parte de legătura ei organică cu cerințele obiective ale epocii sale, pe de altă parte, de erudiția și competența în materie a autorului ei.

LIVIU URSUȚIU

1803, Bratislava. Norme elaborate de Georgius Bucsa⁴nszky, profesor la Ginnaziul catolic din Bratislava, privind ordonarea și păstrarea arhivelor familiale.

NORMA SUCCINTA

in ordinem redigendi, et rite conseruandi Archiui Illustris cuiuspiam Familiae, concepta a Georgio Bucsa⁴nszky A.A.L.L. et Philos. Doctore Archi-Gymnasii Regii Posoniensis Humaniorum Seniore emerito, et Prodirectore. Anno CI I CCCIII.

Quid quid praeceperis, brevis esto,

Horatius

PROLUDIUM

Archiuum est Garophilaceum Diplomatico — Litterarium, in quo omnia Familiae Originalia Diplomata, Documenta, et Instrumenta Authentica, quo quo modo ad Jura, Praerogatiuas, Dignitatem, et Consistentiam Familiae pertinentia conseruantur. *Custodem* Garoficei hujus Archiuarii dicimus; cuius muneris grauitas ex ipsa Archiui Definitione suapte natura uberius cognosci potest. Virum itaque fidelem aequae, ac eruditum huic Muneri praeficiendum esse nemo negauerit; qui, si *practica* etiam Jurium notitia instructus fuerit, is certe aenulo *theoretica* nonnisi Juris prudentia imbuto praefendus esse videretur. Quum tamen *practici Aduocati* Hungariae raro admodum studia sua ultra Aras Themidis promouere soleant, ideo, absque omni horum de Patria nostra bene meritorum Virorum praepudicio, et offensione sequentem suscitari posse Quaestionem iudicarem;

An in Munere Custodis Tabularii, seu *Archiuarum practica* Jurium Notitia prorsus, et absolute necessaria sit?

Quum, potissimum in Regno Hungariae, communis fere, apud Inclytas Familias usus inualeret, Viris ejusmodi Tabularia sua credendi, quos *practica* Juris Notitia plurimum comendaret, et ideo, persuasum etiam fuit plurimis ad Intima haec Familiarum Sacra neminem omnino admitti posse, qui Sacra Themidis palam ante publica Regni Praetoria non dum propugnasset. Putabant etenim huiusmodi Familiae Thesaurum in *Aduocatorum* manibus non solum tutissime, verum etiam quam curatissime, conseruari. Sed quum Opinionem hanc antiqua parum ordinata, minus registrata, minime vero accuratis, et huc necessariis Elenchis, ac Repertoriis prouisa *Archiuua*, aetate nostra, plurimum extenuauerint nemo sane Quaestionibus succesebit: an, rauera, prorsus, et absolute necessaria sit Archiuario *practica* Jurium Notitia? quum praesortim sciamus Viros *theoria* nonnisi Jurium imbutos, verum in Scientia Diplomatica aliis que Artibus, ac Scientiis non mediocriter versatos, et qui etiam publica negotia Politica tractauissent, jam apud nonnullas Inclytas Familias Tabularia earum situ vetusto horri da, et in manibus *practicorum Aduocatorum* penitus neglecta, e situ perplexo ad ordinem; e pulueribus ad nitorem redigere debuisse.

Ut vero Propositionem hanc tanto limpidius cuiuslibet obtutui sistere, eam que a vetustis, quibus adhuc urgeretur Praepudicium vindicare possimus, indagandum esse censui: quatenam sint Custodis Tabularii praecipua Officia? quae a graui hoc Munere nullo prorsus pacto, abesse possunt? sequentia vero esse iudicant in hac sphaera sphaera versati eruditi.

1-mo. *Archiuarium* esse oportet. Virum fidei Integerimae, et probatae Virtutis.

2-do. Scientiam Rei Diplomatica, et Artis Criticae posside at.

3-io. Vir sit Eruditus, nec minus in variis publicis negotiis jam practice versatus, *Juris Prudentiam* non ignoret, quin tamen Causa Forenses Munere Aduocati publici prius *necessario* tractatas debuerit.

Quae omnia, num se ita habeant? videamus; et quidem, relate ad *Primum*, Quod Archiuarium oporteat Virum esse fidei integerrimae et probatae virtutis, res, natura sua, extra omnem aleam, et quaestionem posita est; prout enim pro fundamento praecipuo Societatis humanae intemeratum Sociorum fidem ponimus, qua sublata omne vinculum Societatis

euanescit, ac dissoluitur; ita, absque hac eadem inintemerata Fide, seu Tabularium publicum, seu Familiae. cuiuspiam privatum nulla prorsus ratione tutum, ac iniuolatum esse poterit. Viri certe, quorum Fides, quocunque pacto, venalis est Archiva, seu Tabularia fideliter nunquam custodiant; ita enim, quis quis es, Ovine tuum lupis tradidisti. Utinam reuera, turpia talium impostorum exempla a nonnullis Illustribus Familiis olim abfuissent, quorum nunc Nepotes, e iuribus Avorum Suorum excussi triste facultatum suarum dispendium tolerare coguntur. Quum tamen omnis Conditio, genus que hominum vitii, et corruptioni pateat, ideo isthic disputare nolo; an genus Aduocatorum, qui praesertim in Causis forensibus diutius luctabantur, aliis Viris eruditis praeferri debeat? nisi forsitan paradoxon illud quispiam mordicus tueri vellet: solos nonnisi *practicos Aduocatos* Viros fideles, et probatae virtutis esse posse.

Diximus praeterea 2-do, Scientiam Rei Diplomaticae, et Artis Criticae Archiuarius possideat.

Dubio procul est: Scientiam Rei Diplomaticae, et Artis Criticae praecipuo saepe in cuodandis grauioribus causis adminiculo fuisse. Haec actenus Archiuario necessaria est, quatenus eadem formam internam, et externam veterum Diplomatum, et aliorum Instrumentorum Antiquorum, eorum Gothicos, aut his affines characteres, Stylum usitatum, ejus in scribendo abrevuationes, usitata praeis Notariis signa, Artisque Criticae praecipuas Regulas in se complectitur. Nec, unquam satis justa opponitur ab Adversariis: Archiuarium utique nonnisi custodire Familiarum Diplomiata Antiqua, et Instrumenta, quae in Iudicio producta in crism cadere non soleant. Ridelium omnino Thesaurarium, qui Thesaurum, quem custodit, ignorat, et, siadhuc antedicta tenui aliqua veritate niteretur, nunquam certe *Bulla Siluestrina* in Fastis Hungariae notissima, nec Litterae Donationales S. Regis Stephani in Tribunalibus produci, aut contra suspiciosos Criticos defendi debuissent. Sed etiam Archiuarios hac ex parte tantis per absoluare, non cessabunt nihilominus publicae contra illos Eruditorum Patriae nostrae querelae, praesertim Historiographorum, quod videlicet hi thesauro, cuius monetas non noscunt in repagulisincludo insidentes ipsimet nihil notent, quid quid vide seu ad Gloriam Incluytae Familiae, aut ad communem patriae utilitatem, decusque redundare posset. Imo, eos persaepe suis Dominis infundatam abmouisse suspicionem: Viros Eruditos, non sine periculo, ad Sacratiora Familiae Tabularia. admitti posse; qua si vero Viris istis pronius non esset ad Originem quaesiti Instrumenti devenire, si Archiuarius eidem viro Elenchum nonnisi coram exhiberet exquisitum que Documentum ipsemet in Calamum dictaret. Sed, uti Ordo Archiuarii desideratur, ibi utique diutius Viro Erudito in Penetralibus his peregrino immorandum est, quum, saepe numero, ipsemet, nonus praecipue, Archiuarius petita a Fiscalibus documenta aliquot dierum, aut hebdomadarum spatio, si *locali memoria*, qua ex longinqua praxi Archiuarii tantum senes pollere solent, careat. Quodsi vero Gothicam aut huic affinem scripturam, Aevi medii stylum, et ejus abrevuationes, notasque veteres ignorauerit, mirandum sane est, eum tam parum in Archiuo cum tota sua *practica Juris prudentia* proficere, quam parum proficeret is, qui Rei Nummariae Praefectus veterum Nummorum Characteres, et insignia ignoraret.

Nunc ad 3-ium. Si quis Custodem Tabularii Virum Eruditum esse debere inficiatur is profecto Virum videtur intelligere, qui in Sphaera suae quam profitetur Scientiae occupatus omnia reliqua ignorat, quidnam in pomeriis urbis agatur? Notio sane, et Character Viri Eruditi plus utique requirere videtur, quam ut aliquis unicum nonnisi exhauriat scientiam; nemo etenim ignorat: posse quempiam dici sublimem Theologum, egregium Juris Consultum, eximium Philosophum, Oratorem, aut Poetam, quin tamen Viri Eruditi praerogatiuam sibi impudenter arrogare audeat, si praeter eas, quibus excellit dotes, ex aliis Disciplinis parum, aut nihil possideat. Artes, et Scientiae, quae, natura sua, latius patent, majorem etiam in suis Cultoribus variarumsententiarum requirant Enciclopediam, tales certe sunt Scientiae, Philosophicae, etc. Historia, Eloquentia, Poesis etc. Eloquentia sanc, ut alias taceam, si Juris prudentiam comitetur, Mater honorum, et Dignitatum est etiam in Hungariae; sola que in Comitibus, aliis que publicis Conuentibus, ac Solennitatibus triumphat. Quid ergo, reponet quispiam, Philologos dicit esse pro Munere Archiuarii maxime idoneos? nihil horum, ut pitas; quodsi enim omnis generis licet Philologus, fuerit Vir intra privatos tantum parietes ita conclusus, ut in aliis Reipublicaenegotiis nullam penitus alicubi actionem publico practica exerceisset, si nunquam Tribunalis, aut Dicasterii publici Res ex Officio tractauisset, ille certe parum, au aut nihil Stylo Curiali chartae apponere, nulla Protocollo ducere, nihil registrare, nec Actorum Accuratos Elenchos formare sciet. Talibus Viris uti que Archiuum, utcunque Eruditis credi nullo pacto potest; quum hic fundamentalis Actorum cognitio, Registrationis, et Extractuum formandorum peritia, ipsa que concinna Elenchorum confectio prorsus necessaria sit; ubi enim Archiuum debite registratum, et in Ordinem redactum non est, ubi Elenchi desiderantur, ubi, proculdubio, etiamsi Acta Chronologico, aut Topogncmico Ordine per folulos collecta fore nt, magno labore, multaque temporis, persaepe urgentis dispendio exquiri

debebunt, si praesertim viuum ejusmodi Archiuum, seu Archiuarius locali non nisi memoriae instructus in Dominio non adesset. Quodsiquit illa, quae attigimus, in Munere Archiuarii praenae necessaria sunt, et si ipsemet Archiuarius, praeter consuetudinem, nullam causam coram Tribunalibus agere teneatur, sed solum petita a Familia, aut Dominorum Praefecto, vel Fiscalibus ex Archiuo Documenta exquirere, iisque, consuetis cautelis, extradare debeat, nulla pro facto ratione perspicio; quare Archiuarium absolute *Practicum Aduocatum* esse oporteat? et ita quidem, ut hac unica *praxeos* instructus dote jam omnimode sufficiens foret, pro Munere hoc rite, et cum honore obscuro, tametsi alia omnia, quae attigimus, magis necessaria procul ab eo excularent. Herbam tamen porrigo illis, qui mihi, ut initio dixi; dabunt Archiuarium, in quo nihil ante dictorum desideraretur, et simul etiam egregius esset *Practicus Aduocatus*.

FORMA ARCHIUI INTERNA

Praemissa hac generali Notione, nunc ad Archiui in Ordinem redigendi, ac debite conseruandi Methodum, in Hungaria, nisi fallor, minus usitatum accedamus. Quodsi vero facies haec Archiui quam ego generatibus lineis isthuc adnubraturus sum popularibus meis non nullis ipsa nouitate sua minus placeret, consolabor tamen in eo: futuros etiam complures, quibus Conatus mei, tametsi apud nos nulla adhuc ciuitate donati arridebunt; neque enim solum ubique antiquitatem venerari, neque *solum* nouitatem ubique contemnere solemus.

Placuit itaque Archiuum in duas Partes Generales deuidere, nempe: in *Archiuum Arcanum*, et in *Cancellariae*, seu *Registraturam Dominiorum*.

Archiuum Arcanum quid sit? ex *Octo*, in quas illud distribuendum esse censem us Classibus, Definitionis loco, optime elucescet, illud enim comprehendere deberet:

In Classe 1-o. Genealogiam Familiae, cum insignibus Honorum ac Dignitatum si quae peculiaria adessent, et alia ad Heraldicam Familiae pertinentia.

Ad hanc etiam Classem pertinet Historiae Familiae Diplomatica, ordine genealogico chronologica deducta, in qua non solum Biographiae Personarum nude in chartam conjici, verum etiam omnia ex Diplomatibus ac Decretis Regiis, aliisque variis Instrumentis Originalibus attingi debent, quae Persona viuente, quoquo modo, acciderunt, et quae aut ad Jura Familiae uberius docenda, aut ad splendorem gentis magis illustrandam pertinere posse videntur, cum subjecto eidem, Instar Iudicis, *Repertorio Reali*, Actorum, ac Documentorum in Historia memoratorum, ubi ea in Archiuo reposita sint? Liber hic maximi sane momenti, velut Summarium quodpiam Archiui Supremo Archiui ex Familia Domino in Pari Exemplari traditus Eidein compediosam, et semper praesentem, imo, ipsam Localem totius *Archiui Arcani* curam suam vel maxime poscentis Notitiam suppediet. Idem Officium Liber hic praestaret etiam in manibus Archiuarii; atque ideo 3-ia Exemplaria ex eo extare possent, *Unum* in Archiuo, *aliud* in manibus Familiae, *tertium* denique, si ita Familiae videretur, apud Archiuarium.

In Classe 2-da. Originales Litteras Donationales; Regum, et alia Diplomata Collationis Honorum, Dignitatum, Priuilegiorum, ac I Immunitatum, si quae distinctis Litteris comprehensa forent, omnia ordine Genealogico-Chronologico.

In Classe 3-ia. Documenta Originalia Acquisitionis Bonorum per successionem, seu Jure Autitico reuindicato, seu Jure quocunque Uxorio, Emicio, Pignoratitico; vel contra, horum oppignorationis, aut Venditionis Instrumenta.

In Classe 4-ia. Originalia Pacta Dotalia Connubiorum, seu Contractus Matrimoniales Filiorum ex Familia, aut Elocatarum Filiarum ex hujusmodi etenim Instrumentis doceripotes; an et quantum aequalitas Iuris in Successione Bonorum ad Haerodes Condendentium e Sexu Famineo competat?

In Classe 5-ia. Testamenta, Codicilli, Legata omnis generis et eorum Executiones, Pacta item Intertentionis Vidualis, Capillaris etc., ex Testamento deducta, cum Inuocariis ad Classem hanc pertinentibus.

In Classe 6-ia. Acta Originalia ad Tutelam, et Curatelam Piolum, ex Familia minorum pertinentia.

In Classe 7-ma. Instrumenta Pactorum Transactionalium, Fassionis omnis generis, Dispositiones circa successionem, Adoptiones, Pacta Permutationis, aut quocunque Titulo inita cum Vicinis, Cessionales Collationes item Fundorum intra, vel extra Dominium per Familiam alicui pro fidelibus Seruitiis; Titulo Inscriptionis, etc, Contractus item Urbaliaes cum subditis, Contractus Decimalitistici cum Episcopis aut aliis Praelatis.

In Classe 8-ua. Sententia Originalis Tribunalium Processus cuiuspiam *lucrati*, aut *perditi*, et alia in Foris, ac Tribunalibus Regni Puplici (!) agitata, et Jura Domini quocunque pacto tangentia, ibidem quoque pleno decisa negotia in Actis, ac praecipue *Sententiis Originalibus*; nam alia magis ad decursum Litis pertinentia conseruari debent in Archiuo Cancellariae, seu Registraturae Dominiorum, cum Nota ad Archiuum Arcanum prouocante.

Hoc igitur modo in Archivio quopiam non registrato, nec in Ordinem debitum redacto Acta prius omnia juxta Classes exquirenda, et Segreganda forent; quae dein de extracta rite registrata, suis que Numeris, ac Litteris signata, in destinata sibi Scrinia, Forulos, et Areolas reponi possent.

Ad hoc vero, *Archivium Arcanum* Archiarius sine positio Domini Archiui Proprietarii indulta, ac licentia, caute, aut neminem admittere deberet, pro absoluta Tabularii hujus securitate obtinenda. Quae tamen vel maxime obtineretur, si ex *Archivio Arcano* jam in Ordinem redacto, ac duplici sera instructo clauim unam Dominus Archiui Proprietarius, alteram vero Archiarius conservaret, et ita omnis etiam vel minime maleversationis suspicio ab Archiuario arceri posset.

Archivium porro hoc *Arcanum* per suas Classes digestum rite Copiandum esse censebam, Copias vero ejusmodi Authenticas, in Paribus *Vidimalis*, in Archivio Cancellariae, seu Registratura Dominiorum debite asseruandas esse judicarem ex rationibus inferius citandis.

De Archivio Cancellariae, seu Registratura Dominiorum.

Archiui Cancellariae, seu *Registratura Dominiorum* nomine intelligimus Conservacionem Actorum ad Jura Familiae pertinentium, quae inde ab Origine Familiae jam in quibusdam Foris, ac Tribunalibus Publicis ventillata ist huc duenerunt Acta item ad Administrationem Dominorum Oeconomicam pertinentia. Duo igitur habet Archivium hoc objecta Principalia videlicet: *Objecta Juridica* seu *Fiscalia* et *Objecta oeconomica*, etiam in suas Classis diuisa. (a)

Quam ob causam vero Acta *Archiui Cancellariae*, seu *Registratura Dominiorum* tam *Juridica* seu *Fiscalia*, quam *Oeconomica* pro quolibet Dominio segregatim in singulis Scriniiis, et sibi designatis Repagulis conservanda cuperem, ratio est: ne, ut modo notauimus, *Archivium Arcanum* nonnisi pro Rebus grauioris momenti probandis destinatum saepius aperiri debeat, et praefecto, aut Directori Dominiorum cum Fiscalibus prior, ac facilius sit ad respectiva sua in Archivio Acta recursus, ubi etiam Documenta huc pertinentia, ex Originalibus desumpta, in *Paribus Vidimalis*, reperturi sunt; in casu autem necessariae grauioris probae, ubi Diplomate, aut quocunque alio Instrumento Originali opus foret, illud ex Archivio Arcano, semper erga consuetas reuersales, habere possint, ac debeant. Eadem ratio est in Oeconomicis. Hinc etiam ex combinatione Prouentuum cujuslibet Domini ab Origine primae Aquisitionis deductorum facile apparebit, in qua parte Proventus Oeconomici cujuslibet Domini in Annos eruerint? aut ad meliorem Consistentiam positi fuerint? Ex huiusmodi certe antiquis Documentis Oeconomicis, non raro, pretiosa etiam Historiae Subsidia hauriri possunt, ad certam vitae Rationem, Consuetudines, et Mores priorum temporum, cum nostra quam viuimus aetate comparatos rite determinandam.

Objecta Juridica, seu Fiscalia

Classis 1-am. Huc pertinent Acta Processus Litis Dominium N. respicientis in quo merito? quo suscitatae? foram quo Tribunali decurrentis? horum distinctae Decisiones, et emanatae Sententiae, juxta seriem Tribunalium, et Appelatarum, in *Paribus Vidimalis* relate ad Sententias; nam Originalia Documenta, et Sententiae Curiales in Archivio Arcano conservandae sunt, ad quas, in casu grauioris, et absolutae necessitatis recursus fieri poterit. (a)

Classis 2-da. Instrumenta et Acta Litium Urbaniarum cum Subditis, et aliae ad Jura Domini, relate ad Subditos, pertinentes, et eorum coram suis competentibus foris obtentae finales Decisiones.

Objecta Oeconomica

Classis 1-ma. Topographica Domini Descriptio, cum ejus Mappa, et si adesset, etiam Geometrica ejusdem Domini dimensione. Specificatio item Cypidorum, Pagerum, Praediorum, Molarum, et aliorum Regalium ex Donationalibus, aut alio Instrumento Aquisitionis excerpta cum eorum citatione, juxta seriem genealogico chronologicam.

(a) Objecta Oeconomica, ut mihi notum est, passim in Hungaria consuetudo obtinuit, in Rationum Exactura Generali suo Ordine conservandi; et ideo, receptae consuetudini non repugnant conserem: in Exactoratus nonnisi Rationes Dominiorum, ab Officiolata depositis, eorumque Absolutionales conservandas esse alia vero ad Archivium Registraturatus deferri oportere, saluo I. Familiae iudicio, et voluntate.

(a) Hac aut inter Acta Copiata Classis 8-a in hoc Registraturatu segregatim conseruari possent; aut cum aliis Actis huc pertinentibus insinul, si ita ceterum videretur.

Classis 2-da. Contractus Urbanales cum Subditis, in *Paribus Vidimatis* ex Archiuo Arcano excepti. Data item cuiuspiam Integrae Communitati Subditorum in genere, aut alicui Subdito in Specie Priuilegia, et immunitates.

Classis 3-io. Contractus Decimalistici cum Episcopis aut aliis Praelatis initi, etiam in *Paribus Vidimatis.* (b)

Classis 4-ta. Prouentus Dominales Domini N. in suos Titulos diuisi, et, iuxta seriem annorum digesti; Ex: Ex Arendis Regalium, Molis, Braxis, Macellis, Diuersoriis, Alodiis, Teloniis etc. Ex agris pratis, pascuis, piscatione, aucupio, et si quae alia essent, iudicio Praefecti, aut Directoris Domini ordinanda.

Classis 5-ta. Documenta Specialia, et Correspondentiae grauioris cuiuspiam momenti cum officialibus Domini N. et ad hoc Dominium N. pertinentibus; praeterim Rationum Exactere.

In hocce igitur Archiuo Cancellariae, seu Registratura Dominium collocanda essent 1-me Scrinia cum Copiis Actorum Originalium in *Paribus Vidimatis*, Ordine Archiui Arcani praet ibidem reposita sunt, etiam isthic digesta. 2-do. Si causae majoris momenti, aut, ut ipsemet censerem, homogeneitas materiae sua deret *Acta Juridica*, seu *Fiscalia* itorum in aliis Scriniiis, ordine suo, separatim collocata. 3-io Denique Acta Oeconomicae Dominiurum Administrationis, segregatim pro quolibet Dominio, iuxta suos Titulos, et ordines diuisa, eo fere modo prout illa in bene ordinata Officina Rationum Exacturae Dominiurum conseruari solent.

Nonnihil de Repertorio, et Elenchis Archiui.

Repertorium Generale est Index Actorum, ac Documentorum *Originalium*, iuxta seriem Classium Archiui Ordine Genealogico Chronologico rite confectus.

Repertorium hoc *Generale* facile, et absque dispendio temporis confici posset cum ipsa jam prius digestorum Actorum Registratione, eorum que ad sua competentia Scrinia repositione.

Repertorium Speciale est Elenchus, seu Index e nominibus potissimum propriis Personarum, Oppidorum, Pagorum, Praediorum, et aliarum Rerum memorabilium Ordine Alphabetico concinnatus cum prouocatione ad Repertorium Actorum Generale ubi nominis, aut Vocis ejus mensio occurrit, cum breui ad sed pertinente extractu.

Elenchi hujus confectio promptior euadet, si in Extractibus Documentorum *Originalium* in dorso, ut dicimus, Instrumenti apponendis Vocabula hujusmodi ad Elencham postea referenda *subrahantur*; ita enienim excerpta facile inueniri, et ad Indicem transferri possent.

FORMA ARCHIUI EXTERNA

De Aedificio Archiui

Tametsi de Securitate Archiui Interna Fides Archiuarii, et personalis Vigilantia sufficientem polliceantur Securitatem, non minus tamen etiam Externa ejus Constitutio momentosa consistentia, aut Scriniorum scopo huic inferre possunt, quam infidelitas, aut supina Archiuarii desidia. Hac de causa.

Aedificium, seu ipsum potius ad finem hunc destinatum conclauē, nunquam penitiores arcis, aedificii cuiuspiam majoris an hominibus multis inhabitatis aditus occupare deberet, ubi, in casu praecipitis periculi, per longiores anfractus celeritas virorem illud saluantium impediretur; sed potius, in quantum possibile foret, conclauē Tabularii extremam, si non distinctam Aedificii partem obtineat. *Laquearia* ejus, aut ipsa fornix concameratio soliditate sua quantumlibet saeuo grassantis ignis impetui tute resistere possit. *Parientes* humorem non alant, quum facile Rebus in Conclauē seruatis communicari soleat, et ita, mucidine /a qua omnium praecipue vegetabilium, putredo incipit/ sensim obrepeicit, irreparabile damnum Archiuo inferatur. Et ideo, Aëris meatus natura, et arte procuretur; neque enim ferreum ostium, et valuae fenestrarum ferreae, quae pro igne arcendo Valent, aëris meatum semper impedire deberent, sed oppositis, dum necesse foret, Ventillabris instructae aëris meatum procurent. Valuae etenim ferreae fenestrarum ab interno applicatae, nonnisi in casum periculi ignis claudi deberent, si alioquin ab externo solidis eratibus munitiae fuerunt. *Pauimentum*, seu stratum terreum Archiui si e tabulis lapidis, ut schisto communiter uti solemus, consisteret maxime tutus a muribus locus redderetur, quum furunculi hujus modi, et parasiti, etiam per suffossos cuniculos, quo cupiunt, penetrantes, ligneo asserum strato sufficienter arceri nequeant.

(b) Haec 2 et 3 classis in Actis Copiatis ex Archiuo Arcano Nr. 7. Signatis continentur, sed nonnisi Ordinis causa memorantur.

De Scriniis Archiui

Scrinia vero quod attinet, haec ita fabrefacta esse oporteret, ut et Securitati, et *Commoditati* Conseruationis forma, et structura sua vel maxime respondeant. Iconographiam igitur Scriniorum a medelinetam, cum scala mensurae subnexa, ideo isthic oculis subjicere; ejusque structura explicare volui, cum pleniore eorum habita cognitione, tanto magis ex eorum Structura quilibet conuinci possit, hanc, relate ad Causa, quae a nobis inferius assignabuntur, maxime idoneam esse.

Scrinia igitur e ligno quidem duro sed extenuioribus asseribus, ne grauitate sua obsint, fieri deberent, *altitudinis* sua 2 1/2 pedem, longitudine 3 et 1/2, latitudine vero 1 et 1/2 pedem aequante. Haec tota arca substaculo a Scrinio separabili pedibus 4 fulto altitudinis medii pedis, insistat. Compages vero ejus, et interior structura haec esse posset: Forulus habeat mobiles ad extrahendum 4 e quolibet forulo dependant ferrei annuli 2. commoditati facilioris extractionis deseruituri, ipsa vero forulorum Arca per duas, pro lubitu tamen ad extrahendum aptatas subscudes in 3. areolas diuidatur, ad quas majores mediae philyrae commode imponi possent; quodsi vero latius spaciū exigeretur, tunc, una, aut etiam altera subscus extracta ampliorem, prolubitu, capacitatem Rebus forulo imponendis facile procubit. Verum, tam *Scrinia*, quam Foruli, et Arcae forulorum signari deberent Numeris, Litteris, in Repertorio, et Elencho citandis; nihil tamen interest: ubi Numeri Romani, ubi Arabici, aut Litterae apponantur? semel tamen electae Notae suis locis conseruandae forent, ad euitandas perturbationes, e. g. Scrinio N-ro 1-o. Forulo IV, Arca B. Fasciculo N-ro 5-to signato, Prouocato, seu Accluso sub D. aut E. comprehenso Tota vero haec Scrinii interna forulorum compages adhuc desuper duabus, in medio concurrentibus Portulis pro duplici clauī una sera, aut duabus instructio claudi deberent, si ita placeret Domino Archiui Proprietario Unam Clauim apud se custodire, e lateribus vero Scrinii externis duo sibi opposita solida ex ferro manubria dependeant, ad inserendam manum adaptata. *Scrinia* hujusmodi *duo* sibi imponi possent, prostante in Scrinio inferiori linea marginali ad quam Scrinium superius immitteretur, et ita *duo* talia sibi imposita *Scrinia*, una cum inferiore suo substaculo, 5, et 1/2 pedis altitudinem integram constituerent simetricae, quasi Unius Scrinii proportioni satis, ut puto, respondentem. *Scrinia Archiui Arcani* ex una parte Conclauis, *Scrinia* vero *Archiui Cancellariae*, seu, *Registraturae* si Conclauī distincto seruanda non viderentur, ex alia parte, Ordine Concinnio, quin tamen parientibus appodientur, collocari deberent. Haec tamen omnia ex Iconibus isthic adnexis, et varia facia exhibitis Lectori distinctius patebunt.

Quare autem hac, et non alia forma pro Conseruatione Archiui destinata *Scrinia* instructa esse velim, ratio est: Prouidentia Illustris Familiae, quae omni etiam possibili casui obuiare debet, ne Thesauri sui, quoquaque fatoo, tristem, ac irreparabilem pasi cogatur jacturam. Multae sanc causa obrepere possent, quae Archiuo mutationem loci, aut suadeant, aut impent; uti sunt: e.g. proxima, tempore belli hostilis irruptio, incendium etiam fornicibus exitum minitans, vel etiam ipsum Domini Proprietarii Archiui ad locum magis dissitum, alterius forte Domini, Tabularium suum transferendi Desiderium. Sed, siue lentior, siue praeceps Archiui Translationunquam fere damno, aut grauioribus caret in commodis, si praesertim loco facile moveri nequeat; hac autem ratione *Scrinia* conclusa, absque omni Actorum Contactu, aut permixtione omni cum dexteritate quo liberit facile, eferri, aut curui imponi possent; quum duo, vel tres Viri ad Arcam unam deferendam sufficientes hanc ad libitum, quoquaque facile saluare possent. Accedit, quod insecta, et pulueres Thesauro huic maxime noxi quam optime arceantur.

Conclusio

Essent adhuc non nulla ad Sphaeram Archiui pertinentia, quae tamen studio potius declinare volui, ne a proposito mihi Scopio longius evagari cogar. Haec etenim sufficient ad Intentionem meam tantisper explendam, quae causa fuit susceptae hujus a me lucuberationis. Tempus, et Occasio, Studiis hominum persaepe dominantiae, si benignis fuerint, materiam hanc uberius me pertractaturum polliceor. Sed neque ignoro, id omnio humanum esse: dum quispiam nihil minus, longas Praeceptorum ambages ferre possit; Rem que propositam cujus desiderio tenetur, breui, ut licuerit, Conspexit, statim potius peruidere, quam ab ejus. Notitia pluribus Paginis arceri velit.

Normă scurtă

În vederea punerii în ordine și a păstrării cum trebuie a arhivei unei familii ilustre formulate de George Bucșănszky, doctor în litere și filosofie, decan emerit al secției literare și profesor al Archigimnaziului regal de la Bratislava. Anul 1803.

Orice vei porunci, să fii scurt.
Horatius

Introducere

Arhiva este tezaurul de hrisoave și de inscripții, în care se păstrează toate diplomele originale ale familiei, documentele și instrumentele autentice care privesc în orice fel, drepturile, prerogativele, starea socială și componența familiei. Pe custodele acestei visterii noi îl numim *arhivar* și însemnătatea funcției lui poate fi cunoscută mai bine din însăși definiția arhivei și din propria ei natură. Nimeni așadar nu va tăgădui că unci asemenea însărcinări trebuie să i se pună în frunte un bărbat pe cât de încredere, tot pe atât și de priceput; care, dacă ar fi competent în cunoașterea *practică* a dreptului, ar fi desigur preferat concurentului dotat numai cu cunoașterea *teoretică* a aceluia. De vreme ce toți *avocații practicanți* din Ungaria își extind studiile din cale afară rar dincolo de altarele zeiței Themis (zeița Justiției) de aceea, fără niciun prejudiciu sau dușmănie pentru acești bărbați plini de merite din patria noastră, aș judeca că se poate pune următoarea întrebare: să fie oare necesară în funcția de custode al unei arhive publice sau de arhivar, cunoașterea, într-un cuvânt, *practică* a dreptului?

De vreme ce, cu deosebire în Regatul Ungariei, în familiile cu renume a sporit obiceiul de a-și încredința arhivele unor bărbați, pe care cunoașterea *practică* a dreptului i-ar recomanda cel mai mult pentru așa ceva, multora li se părea că nu ar putea fi, în niciun caz, admiși la aceste întime sanctuare ale familiei, cei care încă nu ar fi apărât cele sacre ale Themidei în fața Tribunalelor publice ale Regatului. Familiile de acest fel socoteau deci, că un astfel de tezaur al familiei s-ar păstra, nu numai în siguranță ci și cu toată grija, în mâinile avocaților. Dar fiindcă după această părere, o arhivă veche, prea puțin pusă în ordine, încă și mai puțin înregistrată și nedotată deloc cu indicii și cu repertoriile necesare, în vremea noastră, ar obosi din cale afară, nimeni nu s-ar pasiona la întrebarea aceasta: oare să fie cu adevărat, absolut și categoric de lipsă pentru un arhivar cunoașterea *practică* a dreptului? mai ales că bărbații plini numai de *teoria* dreptului și indeletniciți de-a binelea în știința diplomatică și în alte arte și științe, și care s-au ocupat și de treburile publice, au trebuit să aducă, la unele familii cu nume mare, arhivele acelea groaznice în starea lor de prăsiere și complet neglijate cât timp s-au aflat în mina avocaților practicanți, dintr-o stare încurcată la rânduială, din pulbere la strălucire.

Ca toți această informație să o întărim cât mai limpede pentru orice examinare atentă și să o putem apăra de prejudiciile vechi de care ar putea fi amenințată, am considerat că trebuie cercetat: care sînt îndatoririle mai de seamă ale custodelui unei arhive? Ce nu poate lipsi cu niciun preț din profesiunea lui? Cunoscătorii în această materie socotesc că acelea sînt:

1 — Arhiva trebuie să fie încredințată unui om de încredere neștirbită și de virtute dovedită.

2 — Să cunoască bine știința diplomaticii și arta criticii.

3 — Să fie un erudit și toțiși, în mod practic, să se priceapă la treburile publice; să nu ignoreze cunoașterea dreptului, fără însă, în prealabil, să fi trebuit să se ocupe, în mod necesar, în calitate de avocat public, de proces.

Să vedem dacă așa stau lucrurile. Într-adevăr cu privire la primul, că arhivarul trebuie să fie un bărbat de încredere și de virtute dovedită, lucrul, prin natura sa este în afara oricărei îndoieli și cercetări; căci după cum, punem temelie de seamă a societății umane credința neștirbită a celor ce o compun, pe care înălțurînd-o se risipește și se destramă întreaga legătură a societății, tot la fel, fără această credință neștirbită, atît arhiva publică, cît și cea particulară a unei familii nu se va putea găsi, sub nici un motiv în *siguranță* și nevio-lată. De sigur că niște oameni, fidelitatea cărora este, în orice chip coruptă, nu vor păzi nici cînd cu credință niște arhive sau acte publice; așa că oricine ar fi ei și ai încredințat turma oilor. O, de nu ar fi existat niciodată exemple murdare de astfel de impostori în unele familii, ale căror nepoți astăzi sînt constrînși să tolereze pierderea anumitor bunuri, fiind scoși în mod lamentabil din drepturile strămoșilor! De vreme ce toțiși orice stare și fel de oameni se află la discreția viciorilor și a corupției, nu vreau să discut aci că oare avocații, care s-au luptat îndelung în procese, trebuie să fie preferați celorlalți, fără de cazul că cineva nu ar vrea să aperse morfiș paradoxul acela că numai *avocații practicanți* pot fi bărbați de credință și de virtute încercată.

Am spus apoi că 2. arhivarul trebuie să pozeze știința diplomaticii și arta criticii.

Este în afară de orice îndoială că și știința diplomatică și arta critică au fost de mare ajutor în deslegarea unor cauze mai însemnate. Aceasta într-afită este necesară arhivarului, întrucît arată forma internă și externă a vechilor diplome și a altor documente vechi, caracterelor gotice sau asemănătoare acelorora, stilul folosit, prescurtările lui în scriere, semnele folosite de notarii de altădată și principalele reguli ale artei critice. Nici nu se spune nicînd cu destulă dreptate din partea adversarilor, că arhivarul nu are decît să păstreze diplomele vechi ale familiei și hrisoavele, pe care nu i se cere să le justifice și să le aprecieze. Cu totul ridi-

col este vistiernicul care nu cunoaște tezaurul pe care îl păzește și dacă cele spuse mai sus n-ar baza totuși pe un adevăr oricît de neînsemnat, nici odată, desigur n-ar fi trebuit ca Bula Silvestrină foarte cunoscută în analele Ungariei, nici Litterele donaționale ale sfîntul rege Stefan etc. să fie citate în tribunale sau să fie apărute împotriva criticilor bănuitori.

Dar dacă chiar din acest punct de vedere le-aș fi îngăduit arhivarilor, totuși nu vor înceta cituși de puțin certurile publice cu ei ale învățaților patriei noastre, îndeosebi ale istoriografilor, anume că aceștia nu știu nimic despre piesele din tezaurul închis cu drugi de fier din care nici ei înșiși nu cunosc ce ar putea fi de folos, fie pentru gloria ilustrei familii, fie pentru folosul comun și strălucirea patriei. Ba chiar, adesea le-au oferit stăpînilor lor suspiciunea: bărbații erudiți nu pot fi admiși fără pericol la arhivele mai secrete ale familiei, întrucît bărbaților acestora nu le-ar fi mai ușor să ajungă la originea hrisovului căutat, dacă arhivarul nu le-ar fi alături cu cleucul și nu le-ar dicta el însuși documentul căutat. E clar că într-o arhivă în care lipsește ordinea, bărbatul erudit trebuie desigur să rătăcească timp mai îndelungat, tot așa cum rătăcește de multe ori arhivarul nou timp de zile sau de săptămîni în căutarea documentelor cerute de către oamenii Fiscului, dacă este lipsit de *memoria locului*, cu care numai arhivarul bătrîn se poate mindri după o lungă practică de arhivar. Dacă însă nu ar cunoaște scrierea gotică și vreun alt scris asemănător aceleia, stilul evului mediu și prescurtările lui, ca și însemnările vechi, nu e de mirare că așa de puțin folos ar aduce într-o arhivă cu toată știința lui practică de *drept* cit de puțin folos ar aduce unul care, fiind șeful unei monetării, nu ar cunoaște felurile și particularitățile monetelor vechi.

Acum la 3. — dacă cineva neagă că arhivarul trebuie să fie un erudit, acela se vede că înțelege prin aceasta pe un om care ocupat fiind în sfera științei sale pe care o profesază, ignoră pe toate celelalte adevăratele cele ce se întîmplă în limitele orașului. Desigur însă că noțiunea și calitatea de om erudit rezultă că ser mai mult decît ca *cineva* să se adape la o singură știință; de fapt nimeni nu ignoră că cineva poate fi numit teolog strălucit, jurist de seamă, filolog excelent, orator sau poet, fără ca totuși să îndrăznească să-și aroge cu nerușinare prerogativa de bărbat erudit, dacă pe lângă însușirile prin care strălucește, din celelalte discipline are nu numai puțin sau chiar nimic. Artele și științele care prin natura lor au o mai mare extindere, pretind în cultivatorii lor o enciclopedie a diferitelor științe, și atari sînt științele filologice, de exemplu istoria, elocința, poezia etc. *Elocința*, fără îndoială, ca să le trec sub tăcere pe toate celelalte, dacă este însoțită de cunoașterea dreptului, este și la noi în Ungaria, maica onorurilor și al demnităților, singura care triumfă în comiții și în alte întruniri publice și la alte întruniri și la solemnități. Prin urmare, va zice cineva, vrei să spui că cei mai potriviți pentru funcția de arhivari sînt filologii? Nimic din toate acestea, cum socotești, pentru că filologul de orice fel, va fi om închis între proprii săi pereți așa încît să nu fi intrerprins în afacerile de stat nici o acțiune publico-practică, dacă nu se va fi ocupat nici o dată cu probleme de serviciu pe la tribunal sau dicasteriile publice, acela desigur, va ști prea puțin sau nu va ști de loc să pună *ceva* pe hirtie după stilul Curiei, să conducă vreun protocol, să înregistreze, să formeze indice îngrijite ale actelor. Unor astfel de bărbați, oricît de învățați ar fi, nu li poate încredința, în nici un caz, o arhivă; de vreme ce cunoașterea temeinică a actelor, incușința în a înregistra și a formula extrase și chiar întocmirea elegantă a indexurilor este necesară înainte de toate; căci unde arhiva nu este bine înregistrată și pusă la rînd, unde indicele lipsește, acolo fără îndoială, chiar dacă actele ar fi colecționate în ordine cronologică sau toponimică pe rafturi, vor trebui totuși să fie căutate cu multă muncă și timp îndelungat, adesea fără a dispune de timp și cu cheltuială, mai ales atunci cînd asemenea arhivă sau arhivarul înzestrat numai cu o memorie a locului, nu este acasă în materie. Deci acela despre care am făcut mențiune, sînt înainte de toate de lipsă în slujba de arhivar, și dacă arhivarul însuși, în afara obiceiului, nu trebuie să susțină o cauză pe lângă tribunal, ci numai să caute în arhivă actele cerute de familie sau de prefectul domeniilor sau de autoritățile fiscale și să le dea acelorora cu cuatelele obișnuite, nu mai vîd nici un motiv de ce arhivarul trebuie să fie *avocat practicant*. Și astfel admit că această calitate unică ar fi din toate punctele de vedere suficientă pentru a ajunge la profesiunea aceasta în mod cuviincios și onorabil, chiar dacă toate celelalte despre care am vorbit, i-ar lipsi. Totuși le întind iarbă celor care, după cum am spus la început, îmi vor putea da un arhivar, căruia din tot ce s-a spus mai înainte, să nu-i lipsească nimic și să fie și *avocat practicant*.

Forma internă a arhivei

Permițîndu-se aceste noțiuni generale, să trecem acum la metoda de a pune în ordine și a păstra cum trebuie o arhivă, metodă, ce — dacă nu mă înșel — este mai puțin folosită în Ungaria. Și dacă fața aceasta a arhivei pe care eu sînt în prag de a o schița aci în linii generale, le-ar convenii mai puțin unor conaționali de ai mei prin însăși noutatea ei, înă voi mîngîia totuși cu aceia, că pe viitor vor fi mulți cărora încercările mele le vor surîde, chiar

dacă la noi încă în nici un oraș nu se află; că nu obișnuim nici să cinstim în toate numai vechimea, nici să desconsiderăm numai noutatea.

Mi s-a părut așa dar să împart arhiva în două părți generale, adică: în arhiva secretă și în arhiva de cancelarie sau Registratura domeniilor.

Ce este arhiva secretă? Din cele opt clase în care socotim că trebuie împărțită, va reieși foarte bine, în loc de definiție, ce ar trebui să cuprindă.

În clasa I-a: Genealogia familiei, cu însemnele onorurilor și demnităților dacă sînt oarecare deosebite și alte aparținătoare la heraldica familiei.

Tot la această clasă aparțin istoria diplomatică a familiei, condusă în ordine genealogico-cronologică, în care ar trebui nu numai să se adune pe hirtie simplemente biografiile persoanelor, ci să se dea atenție tuturor celor aflate în diplomele și decretetele regale precum și în feluritele hrisoave originale, care s-au petrecut în orice fel încă trăind persoana și care se pare că ar putea aparține fie la lămurirea mai deplină a drepturilor familiei, fie la a ilustra mai din plin strălucirea gîntei, cu un adaus la ea, în formă de indice, repertoriul real al actelor și documentelor ce le aminteste istoria, unde anume se află în arhivă? Această carte este de mare importanță fiind un *summarium* oarecare al arhivei, care predat fiind, într-un exemplar la fel, stăpînului suprem din familie al arhivei, i-ar asigura aceluia cunoștință cuprinzătoare și întotdeauna eficientă și cu ea, îngrijirea sa, la fața locului, pentru întreaga arhivă secretă oricîtă cheltuială ar cere. Aceași menire ar împlini-o cartea aceasta și în mîinile arhivarului și de aceea ar putea să existe din ea 3 exemplare: unul în arhivă, altul în mîinile familiei și al treilea apoi, dacă așa i se va părea familiei, la arhivar.

În clasa a 2-a: Literele donaționale ale regiilor și alte diplome de conferire a onorurilor, demnităților, privilegiilor și imunităților, dacă ele sînt cuprinse în acte aparte, toate în ordine genealogico-cronologică.

În clasa a 3-a: Documentele originale de achiziție de bunurilor prin succesiune sau redobîndite prin dreptul strămoșesc, sau prin orice alt drept, după soție, prin cumpărare, prin cheazășuire, sau dimpotrivă instrumentele dării în zălog sau a vînzării acestora.

În clasa a 4-a: Contractele originale de dotă a căsătoriilor, sau contractele matrimoniale ale fiilor din familie, sau ale fiicelor ieșite din familie. Din astfel de instrumente se poate afla dacă și în ce măsură le compete egalitate de drepturi în succesiunea bunurilor avitice împreună cu descendenții de sex feminin.

În clasa a 5-a: Testamente, codiciluri, legate de orice fel și executările lor, tot așa convențiile de întreținere viduală, etc. deduse din testamente, cu inventarele aparținătoare la această clasă.

În clasa a 6-a: Actele originale privitoare la tutela și curatela copiilor minori din familie.

În clasa a 7-a: Instrumentele înțelegerilor tranzacționale, declarațiile de orice fel, dispozițiile privitoare la succesiune, adopțiunile, convențiile privind strămutări sau orice altceva încheiate cu vecinii, cedări, conferiri de bunuri cuiva, înăuntru sau în afara domeniului, pentru serviciile credincioase aduse familiei, cu titlul lor de înregistrare. La fel, contractele urbariale cu supușii, contractele privind decimele cu episcopii sau cu alți prelați.

În clasa a 8-a: Sentințele originale ale tribunalelor despre un proces oarecare câștigat sau pierdut și alte chestiuni tratate în forurile și tribunalele Regatului, și care privesc în orice fel drepturile domeniului, și, tot acolo, afacerile pe deplin încheiate și mai ales în exemplarele originale, căci cele în curs de litigiu trebuiesc păstrate mai mult în arhiva cancelariei sau a registraturii domeniilor, făcînd cu o notă referire la arhiva secretă.

Astfel deci într-o arhivă oarecare neînregistrată și nepusă în rînd așa cum trebuie, t trebuiesc întîi căutate și categorisite toate actele pe clase, pentru ca apoi, scoase la lumină și bine înregistrate să se poată pune, notate cu numere și litere, în dulapurile, sertarele și despărțămintele destinate lor.

Pentru a se realiza totuși siguranța a acestor arhive, arhivarul n-ar trebui să admită decît cu multă atenție sau de loc, pe nimeni, la arhiva secretă, fără îngăduința și permisiunea stăpînului proprietar al arhivei. Ceea ce s-ar obține cu certitudine dacă o cheie de la arhivă secretă deja pusă la rînd și prevăzută cu închizătoare dublă, ar păstra-o stăpînul proprietar al arhivei, iar pe cealaltă arhivarul, lucru ce ar face să se îndepărteze de la aceasta chiar și cea mai mică bănuială de proastă administrare.

Aș mai socoti apoi că această arhivă secretă, împărțită pe clasele sale așa cum trebuie, să fie transcrisă și copiile autentificate astfel în dublu exemplar, să fie păstrate precum se cuvine în arhiva cancelariei sau registratura domeniilor, pentru motivele ce le voi da mai jos.

Despre arhiva cancelariei sau registratura domeniilor

Sub numele de arhiva cancelariei sau registratura domeniilor înțelegem păstrarea actelor privind drepturile familiei, ce au ajuns să fie dezbătute ici și colo, încă de la începuturile

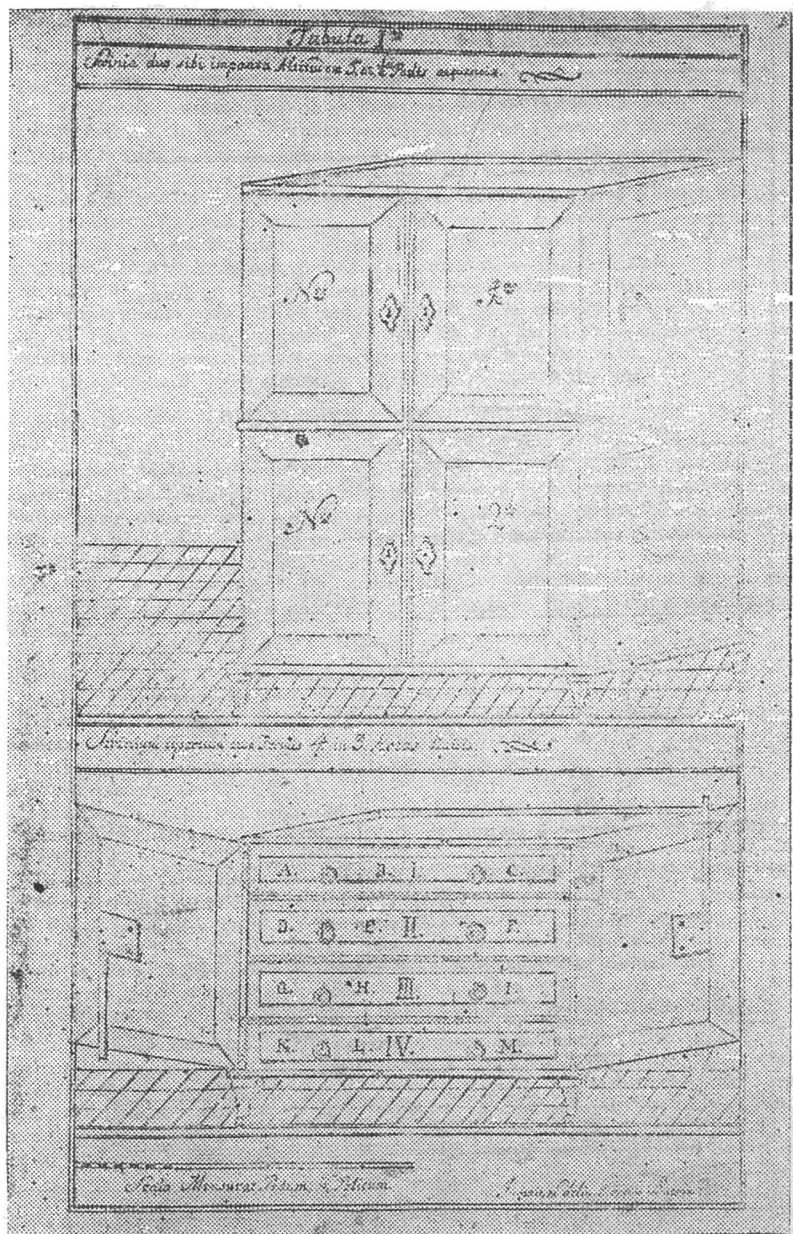

Tabela I-a

- Două dulapuri puse unul peste altul, egalînd o înălțime de 5,5 picioare.
- Dulapul deschis, cu patru sertare, împărțite în cite 3 despărțituri.

Scara măsurii-picioare și i degete
Le-a ideat și desenat G. Bucsanszky cu p.

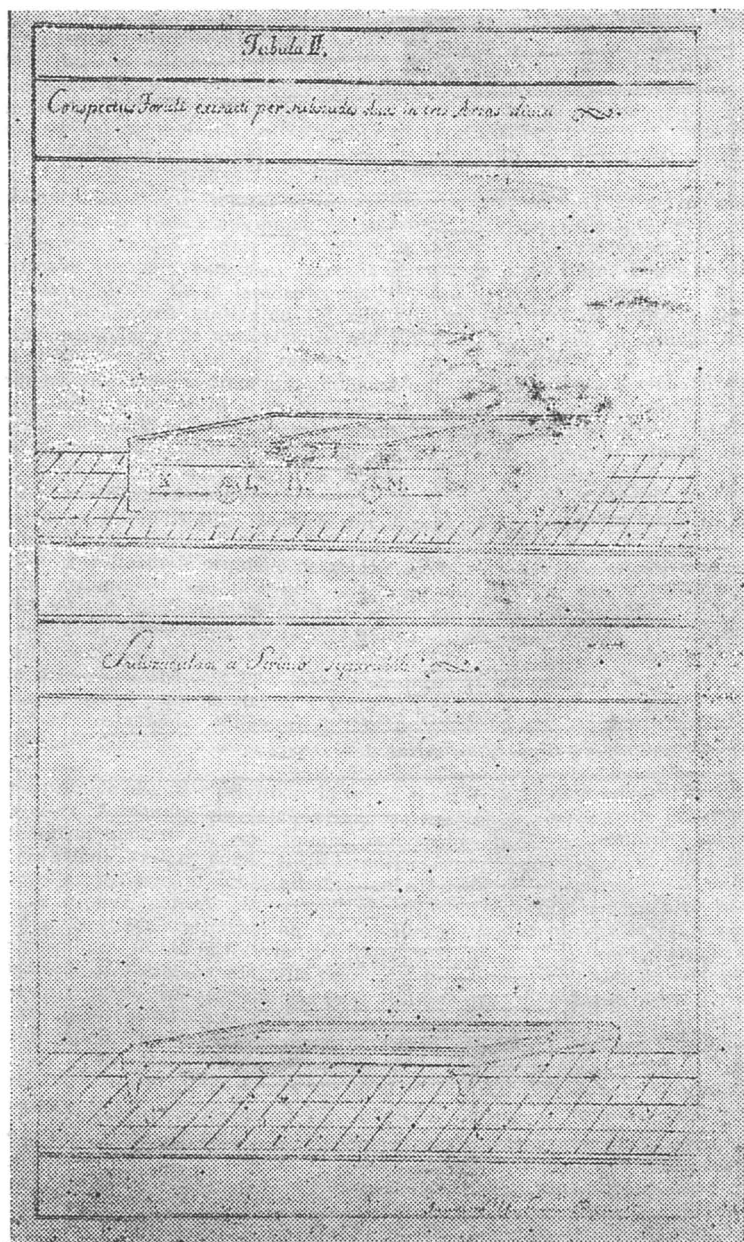

Tabela a II-a

- Conspectul sertarului scos, împărțit prin scindurele, în 3 despărțituri.
- Suportul separabil de dulap.

Le-a desenat.....

aceleia pe la forurile și tribunalele publice; la fel, a actelor care privesc administrarea economică a domeniilor. Două obiecte principale are deci arhiva aceasta: *actele juridice* sau fiscale și *actele economice*, împărțite și ele pe clasele lor. (a)

Din acest motiv aș dori ca actele atit juridice sau fiscale, cit și economice ale cancelariei sau registraturii domeniilor să se păstreze, pentru fiecare domeniu aparte, în dulapuri distincte și înzestrate cu drugi. Aceasta pentru că *arhiva secretă*, după cum am observat mai înainte, fiind destinată numai pentru probleme mai însemnate, nu trebuie să se deschidă prea des, iar prefectului sau directorului domeniilor, încredințat cu cele fiscale, să-i fie accesul mai ușor și comod la actele sale de la arhivă, unde poate găsi și documentele privitoare la această problemă în copii certificate. Pentru cazul că e nevoie de dovezi mai importante, în care ar trebui să fie cercetate diplome sau alte instrumente în original, pe acelea să le poată și să trebuiască să le scoată, totdeauna contra convenitului reversal, de la arhiva secretă. La fel se procedează și cu cele economice. Din compararea venitelor fiecărui domeniu încă de la începutul primei achiziții va apare ușor că în ce măsură au crescut cu anii venitele, sau dacă au fost mai bine asigurate. Desigur că din astfel de documente economice vechi se pot scoate de folos pentru istorie, spre a determina felul de viață, obiceiurile și moravurile vremurilor de odinioară, în comparație cu veacul în care trăim noi.

Actele juridice sau fiscale.

Clasa 1-a: Aci aparțin actele privitoare la procesul, litigiul domeniului N — în ce cauză? pornit de cine? la care tribunal? deciziile acestora și sentințele, după seria tribunalelor, și apelurile, toate în *copii certificate* în ce privește sentințele, pentru că documentele originale și sentințele curiale sînt a se păstra în *arhiva secretă*, în cazuri mai grave și de absolută necesitate putîndu-se recurge la ele. (a)

Clasa a 2-a: Instrumentele și actele litigiilor uralbale cu supușii, și altele privind drepturile domeniului față de supuși, precum și deciziile finale obținute de aceia la forurile competente.

Actele economice.

Clasa 1-a: Descrierea topografică a casei cu fanionul ei, dacă acela există și dimensiunile geometrice ale domeniului. Specificarea orașelor, satelor, moșilor, morilor și altor regale, scoase din actele de donație sau alte instrumente de achiziție, cu arătarea aceloră în ordine genealogico-cronologică.

Clasa a 2-a: Contractele urbariale cu supușii, în copii certificate, luate din arhiva secretă; la fel, privilegiile și imunitățile date întregii comunități a supușilor în general, sau vreunui supus particular.

Clasa a 3-a: Contractele cu episcopii și alți prelați, privind decimele. (b)

Clasa a 4-a: Venitele domeniului N împărțite pe titlurile lor și pe seria anilor, de exemplu din arendarea regalilor, din mori, din măcelării, din hanuri, din moșii libere, din vămi, etc., din ogoare, livezi, pășuni, pescuit, vinat de păsări, și dacă ar mai fi și altele, puse toate la rând, după judecata prefectului sau directorului domeniului.

Clasa a 5-a: Documentele speciale și corespondența de mai mare importanță cu domeniul N aparținătoare acestui domeniu N cu deosebire în privința socoților.

În această *arhivă a cancelariei sau registratură a domeniilor* ar fi de pus: 1. dulapurile cu copii certificate ale actelor originale, în ordinea în care se află în arhiva secretă; 2. dacă problemele sînt de mai mare importanță sau, după cum eu consider, ar cere-o omogenitatea materiei, *actele juridice sau fiscale* puse în ordine în alte dulapuri; 3. în sfîrșit, actele economice ale administrației domeniilor, separat pentru fiecare domeniu, pe titluri și categorii aproape în felul cum se obișnuiește să păstreze la Oficiul de conturi al exactoratului domeniilor

(a) După cite imi este mie cunoscut, s-a obișnuit în Ungaria ca obiectele economice să fie păstrate la locul ce li se cuvine lor în registratura socoților; neînpotrivindu-mă deci obiceiului acceptat, aș socoti ca la exactorate să se păstreze numai socoțile domeniilor depuse de către administrația aceloră, împreună cu aprobările acelor socoți, celelalte urmînd a se preda arhivei registraturii, cu respectarea totuși a părerii și voinței ilustrei familii.

(a) Acestea se pot păstra aparte, fie între actele copiate ale clasei a 8-a la această registratură, fie cu alte acte aparținătoare aci dacă aceasta va părea mai comod.

(b) Aceste clase 2 și 3, se cuprind în actele copiate arătate la arhiva secretă nr. 7, și nu se face mențiune de ele aci decit din cauza ordinei.

Ceva despre repertoriul și etichetele arhivei.

Repertoriul general este indicele actelor și documentelor *originale* întocmit cu grijă, în ordine genealogico-cronologică, după seria claselor arhivei.

Acest repertoriu *general* poate fi întocmit ușor și fără pierdere de timp cu însăși înregistrarea actelor și punerea lor în dulapurile de competență.

Repertoriul *special* este tabelul sau indicele întocmit în mod deosebit despre numele de persoane, orașe, sate, moșii și alte lucruri memorabile, în ordinea alfabetică și cu referire la repertoriul general al actelor în care se află mențiune despre acele nume și cuvinte, cu cite un scurt rezumat despre ele.

Întocmirea acestui indice se realizează mai repede dacă pe dosul extraselor de pe documentele originale, cum am spus, se *subliniază* cuvintele ce urmează să se treacă mai apoi în indice, căci în felul acesta alegându-se pot fi trecute în indice mai ușor.

FORMA EXTERNĂ A ARHIVEI

Despre clădirea arhivei.

Deși credința și vigilența personală a arhivarului oferă suficientă garanție pentru siguranța internă a unei arhive, pare totuși nu mai puțin importantă și construcția ei externă; căci consistența puțin potrivită a clădirii în care se află așezată arhiva sau forma și capacitatea necorespunzătoare a dulapurilor pentru scopul căruiia îi sînt destinate pot aduce tezaurului acestuia mai multă pagubă decît infidelitatea și indolenta inerție a arhivarului. Din această cauză *edificiul* ori mai bine încăperea destinată acestui scop n-ar trebui să se afle niciodată în părțile îndepărtate ale castelului, nici în zona de intrare a unei clădiri principale locuite de oameni mulți unde, în caz de pericol de năruire, iușeala oamenilor care ar sări în ajutor ar fi, datorită multelor ocolșuri, împiedicată. Dimpotrivă, încăperea arhivei trebuie să fie pe cît se poate, în partea exterioră, dacă nu chiar despărțită de clădire. *Plafonurile* ei, sau construcția bolților ei trebuie să poată rezista, pe sigur, prin soliditatea lor, în eventualitatea izbucnirii unui incendiu. *Pereții* să nu absoarbă umezeala, intrucît aceasta ar trece cu ușurință la lucrurile păstrate în încăpere și astfel, strecurîndu-se nucegăiala (de la care începe putrezirea a orice, îndeosebi a vegetalelor) s-ar aduce arhivei pagube ireparabile. De aceea, circulația aerului să se asigure atît natural, cît și artificial; iar ca ușa de fier și canaturile de fier al ferestrelor, înstare să oprească incendiul, să nu împiedice totuși circulația aerului, dacă va fi de lipsă să fie prevăzute cu ventilatoare care să provoace mișcarea aerului. Canaturile de fier ale ferestrelor, dacă sînt aplicate pe dinăuntru, să fie închise numai la pericol de incendiu, mai ales dacă pe dinafară sînt apărate de grații solide. *Pardoseala* sau stratul de pămînt al arhivei, dacă ar consta din table de piatră, cum obișnuim de comun să ne folosim de șisturi, ar oferi siguranță în privința șoarecilor de vreme ce hoții de acest fel și paraziții ce pătrund prin galeriile subterane ce le sapă, nu pot fi suficient împiedicați de o pardoseală de scînduri de lemn.

Despre dulapurile arhivei.

În ceea ce privește *dulapurile* ele ar trebui să fie fabricate așa încît, prin forma și structura lor, să corespundă *siguranței* și *comodității* unei păstrări. De aceea am voit să pun înaintea ochilor și să explic înfățișarea dulapurilor liniată de mine, indicînd dedesuptul lor scara măsurii, ca avînd o cunoaștere mai bună despre ele să poată oricine să se convingă, din forma lor, că aceea ar fi mai potrivită, pentru motivele pe care le vom arăta mai jos.

Dulapurile, prin urmare, ar trebui făcute din lemn tare, totuși din scînduri mai subțiri, pentru ca nu cumva prin greutatea lor să dăuneze, înălțimea lor atîngînd 2,5 picioare, lungimea 3,5 picioare și lățimea 1,5 picioare. Întregul dulap să stea pe un suport separabil sprijinit pe patru picioare, cu înălțimea de 0,5 picioare (jumătate de picior). Ansamblul lui și structura lui interioară ar putea fi aceasta: să aibă 4 sertare mobile care să se poată trage și de fiecare dintre ele să atirne cite 2 inele de fier care să servească la o mai ușoară tragere a aceloră; dimensiunea sertarelor, prin două scîndurile ce se pot scoate, să se împartă în trei despărțituri, cărora li s-ar putea pune foarte bine la mijloc alte scoarțe de tei. Una din ele și cea de a doua scîndură despărțitoare scoțîndu-se la nevoie de mai mult spațiu, după plac, se va obține cu ușurință loc mai larg pentru lucrurile ce urmează să se așeze în sertar. Desigur atît dulapurile, cît și sertarele și despărțiturile sertarelor ar trebui să fie însemnate cu numere și litere, de citat în repertoriu și la indice. Nu are nici o importanță unde să se pună numerele romane sau arabe, sau literele, dar după ce notările au fost odată alese vor trebui păstrate aceleași întotdeauna spre a se evita orice confuzie. De pildă, dulapul nr. 1 pupitrul IV,

spațiul B, fascicolul nr. 5, arătat, apelat sau anexat sub D. sau E. — Toată această alcătuire interioară a sertarelor ar trebui să fie închisă pe dinafară, la mijlocul celor două uși ce se înbină, cu o incuietoare sau două pentru cele două chei, pentru cazul că stăpînului, proprietarul arhivei, i-ar face plăcere să păstreze una din chei asupra sa. Pe laturile de dinafară ale dulapului să atîrne, de o parte și de cealaltă, două minere de fier potrivite pentru a putea fi prinse cu mina. Dulapurile de acest fel s-ar putea pune două unul peste altul, așa încît pe dulapul de desubt să se afle linia marginală înlăuntru a căreia să se așeze dulapul de de-asupra, și astfel, laolaltă cu cel de desubt pe suportul său, ar ajunge la o înălțime totală de 5,5 picioare, simetrică, corespunzînd, după cit socot, aproape proporțiilor unui singur dulap. Dulapurile arhivei secrete ar trebui așezate într-o parte a încăperii; cele ale arhivei cancelariei sau registraturii în cealaltă parte, dacă stăpînul nu ține cumva ca acestea să fie păstrate într-o încăpere deosebită, ambele arhive formînd un întreg; într-o ordine plăcută, fără ca totuși să se reazime de pereți. Toate acestea vor deveni și mai lămurite cititorului din imaginiile anexate și arătate din diferite părți.

Iată motivele pentru care am voit să fie adoptată aceasta și nu altă formă pentru dulapurile destinate păstrării arhivei: grija ilustrei familii, care trebuie să facă față oricărei posibilități ca, datorită unei nenorociri, tezaurele sale să sufere vreo tristă și ireparabilă pierdere. Multe cauze s-ar putea ivi, care să recomande sau chiar să impună o mutare din loc a arhivei, ca năvălirea dușmanului în timp de război, un incendiu ce ar amenința cu distrugere pină și zidurile, sau, în definitiv, dorința stăpînului proprietar al arhivei de a o strămuta într-un loc mai îndepărtat, poate chiar pe un alt domeniu. O mutare a unei arhive, fie înceată, fie silită, nu este însă niciodată lipsită de pericol și de grave incomodări, cu deosebire dacă nu se poate rămîne cu ușurință pe loc. Din acest motiv, dulapurile închise s-ar putea transfera sau pune pe căruță cu ușurință, fără nici o atingere sau amestecare a actelor. Ajungînd la ducerea unui dulap 2 sau 3 bărbați, ei l-ar putea așeza oriunde după plac și cu ușurință. Să mai spunem apoi că insectele și praful, atît de dăunătoare unui asemenea tezaur, sînt ținute pe cit se poate departe.

Concluzie

Ar mai fi anumite lucruri ce se țin de sfera arhivei, pe care totuși am voit a le declina mai de grabă de la acest studiu, ca nu cumva să fiu contrins să mă depărtez de scopul ce mi l-am propus. Cele de aci vor ajunge pentru a-mi lămuri gîndul, care a fost și cauza dizertației acesteia ce am luat-o asupra mea. Dacă timpul și prilejul care stăpînesc strădaniile oamenilor, îmi vor fi mai favorabile, îmi propun să tratez această materie și mai pe larg. Dar nici nu ignorez că este un lucru cu totul omenesc ca, atîta vreme cît cineva abia poate face față și încă destul de cu greu marilor alergături ale profesoratului, acela și lucrul pe care și l-a propus și de dorința după care este legat, ține să-l poată expune mai de grabă, într-o prezentare, cum s-a văzut, scurtă, decît să fie oprit de la informarea despre el pe pagini mai multe.

Biblioteca Națională Széchényi din Budapesta, Mss. Fol. lat. 3387.